

Ewangelina Skalińska

Nota edytorska

Opis i historia źródeł

W Gabiniecie Rękopisów Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie pod numerem inwentarzowym 4020–4099 znajduje się kilka wersji maszynopisu wyboru listów Borysa Pasternaka do różnych adresatów w tłumaczeniu Seweryna Pollaka. Jest to obszerny, wielotysięczny zbiór luźnych kart (przeważnie w formacie A4), zawierający kilka nieuporządkowanych wariantów tłumaczeń listów, rozproszonych przypisów do listów, a także fragmentów tłumaczeń poetyckich.

Za podstawę niniejszego wydania przyjęto najbardziej uporządkowaną wersję tłumaczenia, opatrzoną stroną tytułową (*Listy i szkice*) oraz odręcznymi poprawkami naniesionymi na maszynopisie. Jest to zbiór 495 luźnych kart o podwójnej paginacji. Na środku każdej strony wydrukowano kolejne numery stron poszczególnych listów, natomiast w prawym górnym rogu ołówkiem nanoszono numerację ciągłą, która jest jednak niekonsekwentna (najpewniej poszczególne karty maszynopisu wyjmowano z wersji wcześniejszych i wkładano w odpowiednie miejsce nowej całości). Listy ułożone zostały chronologicznie.

Karty 436–451 zajmują trzy różne wersje spisu treści, z których ostatnia zasadniczo pokrywa się z zawartością teczki.

Na trzech kolejnych kartach (452–454) umieszczono kalendarium życia Borysa Pasternaka.

Karty 455–465 zawierają dwie wersje tłumaczenia komentarza do listów, autorstwa Eugeniusza i Heleny Pasternaków, z których druga wydaje się być wersją ostateczną. Na odwrocie tych kart znajdują się fragmenty tłumaczenia prozy *Dzieciństwo Luvers* opublikowanego w tomie Pasternaka *Drogi napowietrzne* (Warszawa 1973).

Na kartach 466–496 znajduje się rosyjskojęzyczny oryginał komentarza, stanowiący ostatnią część maszynopisu.

Niestety mimo prowadzonych kwerend nie udało się odnaleźć rosyjskiej podstawy listów tłumaczonych przez Pollaka. Z informacji zachowanej w jego liście do wydawnictwa „Czytelnik” wynika wprost, że „materiały do książki” (a więc zarówno listy, jak i eseje) otrzymał on od Eugeniusza i Heleny Pasternaków. Informację tę Pollak potwierdza także w posłowniu do planowanej książki, wspominając, że owe „materiały” zawierają fragmenty listów, których zabrakło w dostarczonych mu maszynopisach.

Dalsze losy tłumaczenia dokładnie opisała Katarzyna Gėdas¹. W tym miejscu wystarczy nadmienić jedynie, że w 1973 roku spółdzielnia wydawnicza „Czytelnik” podpisała z Sewerynem Pollakiem umowę na tłumaczenie listów i esejów. Jednak z różnych względów historyczno-ekonomicznych wydawnictwo ostatecznie nie wywiązało się ze swojego zobowiązania, a wszystkie materiały po obróbce edytorskiej, przechowywane w redakcji, najpewniej zostały zniszczone w 1990 roku.

Na podstawie zmian nanoszonych na maszynopis przynajmniej przez dwie różne osoby (jedną z nich był na pewno sam Pollak) można określić kierunek prac nad redakcją językową tłumaczenia. Większość poprawek została włączona do obecnej edycji. Dodatkowo naniesiono niewielkie zmiany redakcyjne, które nie zostały osobno odnotowane; o ich konieczności zdecydowały względy podstawowej poprawności językowej (ortografia i składnia).

Tekst opatrzone także przypisami. Część z nich – co odnotowano osobno za pomocą notacji literowej – pochodzi od samego tłumacza, inne wprowadzono dopiero teraz. W niektórych przypadkach przypisy Pollaka zostały rozbudowane oraz zredagowane tak, by wpisywały się w przyjętą w całym tomie konwencję edytorską.

Ostatnią część tomu przygotowanego przez Seweryna Pollaka stanowi przekład *Przedmowy* do listów Pasternaka autorstwa Heleny i Eugeniusza Pasternaków². Jest to część o tyle interesująca, że w podstawie wydania zachowano dwa odrębne jej tłumaczenia. Pierwsze z nich (mające charakter wyraźnie brudnopisowy) zawiera obszerny fragment dotyczący korespondencji Pasternaka z bałkańskim poetą, Kajsynem Kulijewem, którego zabrakło w wersji drugiej,

¹ Zob. Katarzyna Gėdas, *Historia edytorska szkiców Borysa Pasternaka tłumaczonych przez Seweryna Pollaka*, [w:] Borys Pasternak, *Szkice. Wybór i tłumaczenie Seweryna Pollak*, red. Katarzyna Gėdas, Piotr Mitzner, Żaneta Nalewajk, Warszawa 2021.

² W maszynopisie oraz najnowszym rosyjskim wydaniu krytycznym *Listów* fragment ten jest wprowadzeniem do lektury listów. Tutaj natomiast postanowiono umieścić go na końcu tomu, w charakterze *Posłownia*.

a który – naturalnie – obecny jest w rosyjskim oryginale. W tej edycji podjęto decyzję o przedrukowaniu (także z niewielkimi emendacjami) wersji drugiej, poszerzonej jednak o brakujący fragment z części pierwszej. Wstawienie to ujęto w nawiasy ostre.

Osobnym i bardzo ważnym problemem – wiążącym się bezpośrednio z brakiem rosyjskojęzycznej podstawy listów – są listy niemające swoich odpowiedników w najnowszym rosyjskim wydaniu krytycznym korespondencji Pasternaka³. W kilku przypadkach są to listy nowe, a w innych – listy będące kolażem kilku osobnych listów do tego samego adresata. Każdy taki przypadek odnotowano w przypisie. Zagadnienie pierwsze (czyli brak niektórych listów w wydaniu rosyjskim) dziwi tym bardziej, że cztery tomy korespondencji PSS zostały opracowane właśnie przez Helenę Pasternak.

Aparat krytyczny

W edycji zastosowano poniższe zasady ogólne:

1. Datowanie listów podano na podstawie PSS.
2. Tytuły czasopism i gazet rosyjskich podano w transkrypcji, stosując polską zasadę ortograficzną, która nakazuje pisownię wielką literą wszystkich członów nazwy. Jeśli wymagał tego kontekst listu, w nawiasie kwadratowym podano polskie tłumaczenie tytułu.
3. Jeśli przywoływany w listach albo przypisach tekst został wydany w polskim tłumaczeniu, jego tytuł podano kursywą; jeśli tekst taki nie doczekał się jeszcze polskiego tłumaczenia, w celu jego wyróżnienia zastosowano cudzysłów.
4. Idąc za intuicją translatorską Seweryna Pollaka, rosyjskie nazwiska podano w transkrypcji zbliżonej do polskiej.
5. Zgodnie z regułą przyjętą przez Pollaka imiona najbardziej znanych osób podano w wersji polskiej (np. Andriej → Andrzej, Aleksandr → Aleksander).
6. Jeśli uznano to za konieczne, bezpośrednio w tekstach listów w nawiasach kwadratowych dodawano nazwiska osób, które zostały wymienione jedynie z imienia.
7. Ze względu na chwiejną pisownię dużych i małych liter w odniesieniu do adresatów listów we wszystkich zwrotach do adresatów zastosowano dużą literę.

³ Boris Pasternak, *Połnoje sobranije soczinienij s priloženijami w odinadcati tomach*, t. VII–X, *Pis'ma*, red. Diana Tewkeljan, Moskwa 2005. Dalej jako – PSS.

8. W celu ułatwienia czytelnikowi lektury z tytułów listów, a także z przypisów Pollaka usunięto (występujące niekonsekwentnie) imiona odcowskie, pozostawiając jedynie imiona i nazwiska konkretnych osób.
9. Wszystkie zwroty obcojęzyczne zaznaczono pochyłą czcionką.
10. W przypadku tytułów publikacji gruzińskich podawano ich polskie tłumaczenia (za Pollakiem).
11. Niektóre listy przetłumaczono jedynie we fragmentach. Opuśzczenia takie zaznaczono przy użyciu nawiasu kwadratowego i wielokropka [...].
12. W Posłowie do listów przywrócono fragment pochodzący z innej redakcji tłumaczenia, co zaznaczono za pomocą nawiasu ostrego <>.
13. Podobnie za pomocą nawiasu kwadratowego zaznaczono wszystkie wstawienia pochodzące od wydawcy.
14. Przypisy pochodzące od Pollaka oznaczono za pomocą liter, a nieliczne przypisy samego Pasternaka – za pomocą gwiazdek.
15. Ponieważ podstawą wydania jest maszynopis zawierający liczne błędy literowe oraz poprawki, stosowano emendację, której nie zaznaczano.

*

Niewielki wybór listów Pasternaka zamieścił Seweryn Pollak w „Literaturze na Świecie” (1986, nr 3), wybór listów do Niny i Tycjana Tabidzów z niniejszego tomu opublikowałam w „Tekstualiach” (2022, nr 2).

Należy też zwrócić uwagę czytelnika na polskie wydanie listów Pasternaka do drugiej żony, Zinaidy Neuhaus-Pasternak (Borys Pasternak, *Listy do Ziny* oraz [w tym samym tomie] Zinaida Neuhaus-Pasternak, *Wspomnienia*, tłum. Marta Łukaszewicz, Warszawa 2004), a także korespondencji Olgi Frejdenberg i Borysa Pasternaka (*Na całe życie. Listy 1910–1954*, tłum. Wincenty Gajewski, red. nauk. Danuta Ulicka, Warszawa 2014).